

III. PEDAGÓGIA ÉS LÉLEKTAN

A HÁZI OLVASMÁNYOK HELYE, ANYAGA, TERJEDELME ÉS ELLENŐRZÉSI FORMÁI AZ OROSZ SZAKOS TANÁRKÉPZÉS I. ÉVFOLYAMÁN

Írta: BOKÁNYINÉ KOCSIS MARGIT

Míg a nemzetközi közép- és felsőoktatási szakmódszertani irodalomban évtizedek óta bizonyítják és be is bizonyították az idegen nyelvi olvasás jelentőségét oktatási és nevelési szempontból, addig a hazai szakirodalomban a felsőoktatásról nem esik szó és a középiskolai tapasztalatokról is csak elenyészően. A középiskolai idegen nyelvi tanterv előírja az órán kívüli olvasást; a felsőoktatási intézményekben azonban ez a tanszékek aktivitására, belátására van bízva. Ez a körülmény készített az orosz nyelvi főiskolai oktatásban szereplő házi olvasmányok kérdésének vizsgálatára.

1. Az idegen nyelvű szövegek olvasása kapcsán beszélhetünk szintetikus (fordítás nélküli) és szótár segítségével történő olvasásról.

A szintetikus olvasás szorosan összefügg az órán végzet munkával. Ilyen munkát ti. akkor végezhetnek a tanulók, ha már eléggé felkészültek az adaptált, új nyelvtani szerkezeteket nem tartalmazó rövid szövegek önálló, szótár nélküli megértésére. Ebből következik, hogy a tanuló önálló munkáját huzamos ideig tartó rendszeres bevezetésnek kell megelőznie, és állandó figyelemmel kell kísérni a tanulók készségeinek fejlődését, hogy mindig meg tudjuk állapítani, mennyi új lexikai egységet képesek megérteni kitalálás útján. A szintetikus olvasás jelentőségéről írja I. I. Kolesznyik:

„Az olvasottakat közvetlenül megérteni csak azzal a feltétellel lehet, ha a tanulók ki tudják találni olvasás közben az ismeretlen szavak jelentését... Az ismeretlen szavak jelentésének kitalálása jelentősen szélesíti a tanulók potenciálisan passzív lexikai tartalmát”. [1] Egy másik nyelvtanár rámutat, hogy ennél a formánál nem elegendő ismerni az olvasás technikáját, nyelvi tudást szerezni, hanem speciális módszerkomplexumok, olyan rendszeres, céltudatos tanári munka is szükséges, amely megtanítja a tanulókat arra, hogy „a szavakat ne csak azzal a tendenciával olvassák, hogy egyenként lefordítsák, hanem hogy átfogják egyetlen tekintettel az egész beszédegységet és kiderítsék annak mondanivalóját.” [2]

Ennél az olvasási formánál is igen fontos szerepet játszik az anyag kiválogatása. A tematikánál figyelembe kell venni a tanulók felkészültségét, életkori sajátosságát, másrészt pedig a kitűzött nevelési szempontokat, informáló, de nem unalmas jellegét. Ez az olvasási típus, megfelelő középiskolai előkészítés után, különösen a rem nyelvszakos hallgatók idegen nyelvű szakszövegolvasásában nyújthat nagy segítséget.[*]

A szótári segítséggel történő önálló olvasás jóval ismertebb. Miután itt a tanuló szótár segítségével dolgoznak, a lehetőségek, főleg a szövegek kiválasztása területén, sokkal nagyobbak. Továbbá: míg a szintetikus olvasásnál elengedhetetlen az előkészítő osztálymunka, addig itt ez nem döntő, helyettesíthető célfeladatok kiadásával, vagy egészen elhagyható, s csak az anyag elolvasása után tárgyalható az órán. „A házi olvasás — olvassuk P. B. Gurvics — A. P. Sramova szerzőpárnál —

olyan viszonylag terjedelmes szépirodalmi művek iskolán kívüli önálló olvasása, amelyek, jelentéktelen százalék ismeretlen lexika kivételével, átvett nyelvi anyagra épülnek, új kontextuális kombinációban... [3]. Ennél a meghatározásnál a szerzők lényegében T. Wendt múlt század végén megfogalmazott téziseiből indultak ki, miszerint „nem minden otthon végzett olvasás házi olvasmány”. Nem szabad tehát azonosítani az újságcikkek vagy a tankönyv „B” vagy „C” szövegeinek olvasásával. Házi olvasmányul a kutatók egybehangzó véleménye szerint kizárólag terjedelmesebb elbeszélések vagy regényrészletek szolgálnak. Egyetértenek abban, hogy csak ilyen jellegű szövegek segíthetnek abban, hogy a házi olvasmány mint az idegen nyelvtanulás egyik tényezője el is érje célját.

Az előbbieken utaltunk a házi olvasmány céljára, jelentőségére az idegen nyelv oktatásban. Erről nagyon világosan ír az ÉSZT SZSZK felsőoktatási intézet munkatársa; véleménye a következőkben foglalható össze:

- a) megtanítja a hallgatókat önállóan dolgozni orosz nyelvű irodalmi szövegen,
- b) fejleszti és tökéletesíti a hallgatók beszédképességét;
- c) bővíti a hallgatók aktív szókincsét;
- d) A beszédképesség fejlesztésével egyidőben megtanítja őket az orosz nyelvű szakirodalom használatára;
- e) a hallgatókkal szakjukkal kapcsolatos témákról lehet beszélgetni;
- f) szélesíti a hallgatók látókörét, hogy jobban, mélyebben megismerhessék a Szovjetunió életét [4].

2. A Szegedi Tanárképző Főiskola Orosz nyelv és irodalom tanszékének életében a probléma nem újkeletű. A tanszék által 1962-ben összeállított orosz lexika-programtervezetben olvashatjuk: „A mai orosz köznyelv gyakorlati elsajátítása elsősorban az élő beszéd megértését, a gondolatok orosz nyelven élő szóban és írásban való kifejezését, az orosz nyelvű olvasási készség kialakítását jelenti... Ki kell alakítani a hallgatókban az eredeti orosz szöveg önálló feldolgozásának képességét, s ennek érdekében házi olvasmányokat kell számukra kijelölni.” E felismerés ellenére, a rendszeres munka megkezdéséig, az anyagok kijelöléséig és ellenőrzéséig még egy-két év eltelt. Ezalatt ki kellett dolgozni az elsődleges tematikát, tanulmányozni az ellenőrzés módszereit stb. 1964-ben a tanszék határozatot hozott, mely szerint 1965 szeptemberétől kezdve minden lexika-oktató rendszeresen kiadja és ellenőrzi a házi olvasmányokat. Megfigyeléseinket tehát 1965-től kezdve folytattuk az általunk vezetett nyelv- és stílusgyakorlati foglalkozások keretében. Megfigyeléseink a tematika, az anyag mennyisége és az ellenőrzés problémacsoportjaira irányultak. A következőkben az első évfolyamon végzett ilyen irányú munkámról szeretnék beszámolni.

A házi olvasmányok anyagának megállapítása

Az anyag megállapításánál fő szempontokként a tematika, a szöveg terjedelme, valamint annak nehézségi foka lépnek fel.

2.1. A tematika megállapításánál a fő irányadó az olvasás célja, amit befolyásolhat az iskola vagy intézet helye ill. a város, ahol az iskola, intézet van. K. I. KRUPNYIK véleménye szerint az olvasás feltétele, hogy legyen kéznél sok különböző, tartalmilag érdekes, nyelvi szempontból természetes szöveg. Az ilyen szövegek kiválasztása az összeállítóknak nagy nehézséget okoz éppen a korlátozott nyelvi anyag miatt.” [5] Ebből következik tehát, hogy egyik legfontosabb követelmény a vonzó, érdekes tematika. A másik az, hogy rendelkezzen információs-országismereti jelleggel. Fontos továbbá, hogy különbözzön ugyan az óra anyagától minden tekintetben,

* A mi hallgatóink a középiskolában szerzett ilyen irányú gyakorlatukat jól felhasználhatják a nyelvi laboratóriumban végzett munkájukban a lehallgató szövegek megértése és feldolgozása során.

de legyen kapcsolatban a hallgatók szakjával. A szövegek emocionálisan is hassanak az olvasóra, legyenek érdeklődéskeltők.

Tanszékünkön is sok problémát okozott a tematika összeállítása. Az első években külföldi hallgatók részére adaptált szovjet elbeszéléseket jelöltünk ki. Ezek többsége háborús témájú volt, ami az általános célkitűzést figyelembe véve kissé egyoldalúnak tűnt. Amikor a hallgatók között véleménykutatást végeztünk, erre többen utaltak. Valamennyien nagyon hasznosnak, érdekesnek tartották, de kérték, hogy a mai szovjet életről is legyenek olvasmányok, próbáljuk többrétűvé tenni a tematikát. Voltak olyanok, akik azt javasolták: csak az oldalszámot jelöljük, majd ők választanak szöveget. Ennek kivitele nem volt lehetséges a következő okok miatt:

a) Ha a szöveg az órán nem egységes, akkor a számonkérésnél nem szolgálja egységesen a beszédkészség fejlesztését, hiszen a megbeszélésnél egy-egy szöveg kapcsán csak egy-két hallgató tud érdemben hozzászólni;

b) az általunk kiadott szövegeket a tanszéki könyvtár beszerezte, így a hallgatók könnyebben hozzájuthatnak;

c) a hallgatók nem jártasak a szovjet irodalomban, nem ismerik az irodalmi szövegyűjteményeket sem, így nem tudnak megfelelően, körültekintően választani;

d) a szövegek kijelölésénél nem kis szerepet játszik a felkészültségi szint, amelynek megítélésére csak az oktató képes;

e) a szövegeket tematikusan összeválogatni csak az irodalmat jól ismerő oktató képes.

Többévi kísérletek, valamint a hallgatók kérése alapján az 1970/71. tanévtől kezdve a főiskolai jegyzetben található, háziolvasmány céljára kijelölt szövegeket ajánlottuk a hallgatóknak. Ez látszólag ellentmond egyes kutatók megállapításainak, akik szerint a szövegek ne a tankönyv „A” vagy „B” szövegei közül kerüljenek ki, és ne kapcsolódjanak az óra tematikájához. Azért látszólagos ez az ellentmondás, mert a jegyzetben minden téma után van egy fejezet, amelyet kifejezetten a házi olvasmányok céljaira vettek be a szerzők (igaz, a fejezetek elnevezése nem utal erre). Az pedig, hogy tematikailag kapcsolódik a tananyaghoz — a helyi viszonyokat figyelembe véve — véleményünk szerint jó, mert a tanterv itt a napi élet problémáival kapcsolatos anyagot ír elő, s az olyan elbeszélések, melyek ehhez kapcsolódnak, egyben a szovjet valósággal való ismeretséghez is vezetnek. Itt kell megjegyezni, hogy a hallgatók előképzettségét figyelembe véve is jó ez a tematika, ui. bár a középiskolai program előírja a házi olvasmányt, ilyen irányú munkát csak nagyobb városokban végeznek (később, amikor a hallgatók otthon végezték munkájának idejét vizsgáljuk, ezt adatok is igazolni fogják.).

2.2. A szöveg terjedelme és nehézségi foka.

A háziolvasmány az új, órákon fel nem dolgozott lexikai anyag csatornája, mely hozzájárul a hallgatók szókincsbővítéséhez. „A házi olvasmány anyagának jellegéből adódik, hogy az egy alkalomra adott feladatban az új lexikai egységek száma jelentéktelen legyen, de ez végeredményben jelentősen megnöveli a szókincs mennyiségét. Ugyanakkor az olvasandó mű könnyűsége kizárja annak lehetőségét, hogy a lexikai anyag elsajátításának gondja csökkentse a tanulók olvasási kedvét”. [6] Ez utóbbi szerző szerint alkalmanként 3—6 új lexikai egység a maximális minden három oldalnyi szövegben, és ezt a mennyiséget kell a szöveg megtárgyalásánál begyakorolni a tanulókkal. Különös gondot igényel itt a lexikai egységek összeválogatása is. A tartalmi követelményeken kívül figyelembe veendő a következő szempontok is:

a) A szöveg feleljen meg a tanulók életkori sajátosságainak; b) a nehézségi fokot az előképzettség szerint kell megállapítani; c) a szövegek nehézségi szintjét fokozatosan kell növelni.

A felsorolt szempontok a terjedelmet is meghatározzák. Az egyik szovjet középiskolában napi 10—15 sor szöveget jelöltek ki a tanulóknak, s az olvasottakat havonta kétszer ellenőrizték, ugyanakkor nyilvántartották az új szöveg olvasására fordított perceket is. Sz. OLENYEVA, az ÉSZT SZSZK Pedagógiai Intézetében szerzett tapasztalatairól írva közli a reál szakos hallgatók számára kijelölt anyag mennyiségét: I. évfolyam 25 (15 általános és 10 szakmai) oldal, a II. éven 35 (20+15) oldal havonta. Ugyancsak ebben a munkájában utal a szerző a Tartuban megtartott tudományos módszertani felsőoktatási konferencián M. I. BIKOVSKIJ (hallgatóinak normája: I. évf. 25—30, a II. évfolyamon 45—50 oldal havonta) valamint L. NYEMCOVA és N. RAZDOROVA (a hallgatók normája 100 oldal egy hónapban) felszólalására. M. I. ZIKINA, aki a Moszkvai Állami Lomonoszov Egyetem előkészítő fakultásán dolgozik, írja: „az első félévben a hallgatók otthon elolvasnak 2—3 rövid elbeszélést és az órai megbeszélésen kiderül, mennyit értenek meg az adott szövegből. A második félévben hetenként 6—10 oldalt kapnak, ami a félév végéig 12—20-ra emelkedik.” [7] A házi olvasmányanyagának meghatározásánál egy másik szerző azt hangsúlyozza, hogy az ilyen irányú feladatoknál hosszabb elbeszéléseket vagy regényrészleteket célszerű adni, hogy a tanulóknak legyen alkalmuk „beleolvasni” magukat az anyagba (P. B. GURVICS és A. P. SRAMOVA) [8].

Csoportjainkban figyelemmel kísértük a hallgatók munkáját, jegyeztük több éven át a ráfordított időmennyiséget, és véleménykutatás útján is tájékozódunk a lehetőségekről. Bizonyos kiindulási alapot kaptunk a tanszéken kidolgozott tervezetből is. E tervezet szerint az I. évfolyamon a tanév végéig el kell jutni fokozatosan a heti 4—5 oldalig, a II. éven a 8—10-ig, III. éven 12—14-ig és a IV. éven pedig a 18—20-ig. Az eddig végzett megfigyeléseink az első évfolyamra szorítkoztak, s ezek azt mutatták, hogy az első év végéig még az erősebb csoportokban is csak a heti 2—3 oldalig tudunk eljutni anélkül, hogy ezzel a hallgatóknak különösebb megterhelést okoznánk. A véleménykutatás során feladott kérdésekre válaszolva, a hallgatók az egy oldalra fordított időt 20—25 percben jelölik meg.

Meg kell jegyezni, hogy a véleménykutatás az évfolyam legjobb csoportjában történt. Az általuk megjelölt időt figyelembe véve, úgy tűnik, lehetne a heti 2—3 oldalt emelni, de ha az egyéb kötelezettségeket is ideszámítjuk, akkor az már a minőség rovására menne, s károsan befolyásolná a hallgatók érdeklődését, mechanikus készülés helyettesítené az élményszerű olvasást.

Az elmúlt évek során feljegyzéseket készítettünk az időről, amit a hallgatók az egyes szövegek olvasására fordítottak. Mielőtt a feljegyzésekről tájékoztatást adnék, szükségesnek tartom néhány szempont figyelembe vételét:

a) Az időmennyiség az egész szöveg olvasására fordított időt jelenti.

b) A feljegyzés a hallgatók bemondása alapján történt, tehát relatív eredményként kezelendő. (Itt szerepet játszhat több tényező. Pl. a hallgató szegényenli bevallani a reális időt, olyan soknak tartja a többivel összehasonlítva, vagy éppen fordítva, meg akarja mutatni, milyen gyorsan el tudta olvasni. Az eredmény megközelítően hiteles felmérése csak egyszerre, egy időben, azonos szöveg feldolgozásával lehetne, a zárhelyi dolgozatok szabályai szerint. Igaz, ez már nem számítana háziolvasmányának de képet kaphatnánk egy oldalnyi szöveg feldolgozási idejéről.)

c) Az olvasásra fordított időmennyiséget befolyásolják ilyen tényezők is: a hallgató előképzettsége, van-e gyakorlata ilyen munkában, milyen feljegyzéseket készít, önállóan vagy egy jobb tanuló segítségével dolgozott, esetleg csak másolt és bemondta az azonos időt; szakpárosítása (az elmúlt évek tapasztalata alapján nem indokolatlan az az állítás, hogy pl. a testnevelés-orosz szakosok főszakjuknak nem az oroszot tartják és már a középiskolában sem tűntek ki ezen a területen. Ebből

Összesítő táblázat

A szöveg címe	"n"	jeles			jó			közepes			elégséges			összesen		
		elolvasva	összidő	1 főre	elolvasva	összidő	1 főre	elolvasva	összidő	1 főre	elolvasva	összidő	1 főre	elolvasva	összidő	1 főre
1. Подарок Пять копеек	1776	4	75	18,7	6	130	21,6	2	60	30	1	40	40	13	305	23,4
2. Улыбка	2256	4	70	17,5	6	125	20,8	2	60	30	1	25	25	13	280	21,5
3. Случай в трамвае	2356	4	95	23,7	6	140	23,3	2	60	30	1	25	25	13	320	24,6
4. Удачная женитьба	2448	5	140	28	13	465	35,7	4	230	57,5	2	95	47,5	24	930	38,5
5. Медведь	2640	7	126	18	13	350	26,9	9	310	34,4	4	110	27,5	33	896	27,1
6. Любовь, расстояние, время	2640	5	65	13	6	135	22,5	2	60	30	1	25	25	14	285	20,3
7. Новая улица	2666	1	30	30	7	350	50	1	30	30	1	30	30	10	440	44
8. Новая роль	2666	1	75	75	2	135	67,5	4	345	86,2	2	180	90	9	635	70,7
9. Ленин в часы отдыха	2704	2	120	60	2	130	65	4	325	81,2	2	160	80	10	735	73,5
10. Лекарство	2790	3	205	68,5	7	515	73,5	7	750	107,1	3	300	100	20	1770	88,5

A szöveg címe	"n"	jéles			jó			közepes			elégséges			összesen		
		elolvasta	összidő	1 főre	elolvasta	összidő	1 főre	elolvasta	összidő	1 főre	elolvasta	összidő	1 főre	elolvasta	összidő	1 főre
11. Тамара заборела	2760	1	75	75	2	135	67,5	4	335	83,7	2	180	90	9	725	80,4
12. Вокресенье	3068	5	145	29	4	135	33,7	1	120	120	—	—	—	10	300	30
13. В отделе игрушки	3100	3	75	25	7	300	42,8	6	265	44,1	3	120	40	19	760	40
14. Кофе	3286	3	140	46,6	7	400	57,1	7	545	77,8	3	210	70	20	1295	64,7
15. Солнце, Месяц и ветер	3348	3	50	16,6	5	185	37	6	415	69,1	3	165	55	17	815	47,9
16. Грач в тропеях	3472	4	225	56,2	20	1320	66	10	600	60	4	235	58,7	38	2380	62,6
17. Москвичи	3596	3	115	38,3	11	410	37,2	2	120	60	2	135	67,5	18	780	43,3
18. Строгий учитель	3770	4	150	37,5	19	915	49	10	620	62	4	200	50	37	1885	50,9
19. Из жизни коммуны	3782	4	160	40	6	340	56,6	2	145	72,5	1	70	70	13	715	55
20. Асиная семья	3816	4	510	127,5	19	2140	112,6	11	1495	135,9	4	750	187,5	38	4895	128,8

21. Давай, повторим дроби	3878	4	270	67,5	19	1220	64,2	11	880	80	3	270	90	37	2640	71,3
22. Билет	4072	9	215	23,7	26	825	31,7	12	510	42,5	5	235	47	52	1785	34,5
23. Ленин и финские дети	4078	7	150	21,4	16	320	20	10	220	22	2	45	22,5	35	735	21
24. Так начинаются города	4178	1	120	120	9	1440	160	8	1305	163,1	2	360	180	20	3225	161
25. Подводная лодка.	4698	5	365	73	4	500	125	1	165	165	—	—	—	10	1025	102,5
26. Истребитель	4432	5	315	63	4	260	65	1	120	120	—	—	—	10	695	69,5
27. Подвиг	4466	2	70	35	6	210	35	3	140	46,6	2	90	45	13	510	31,5
28. В редакции «Правды»	4698	10	320	32	16	600	37,5	9	390	43,3	3	115	38,3	38	1425	37,5
29. Подпольная типография	4872	4	105	26,2	13	375	28,8	7	210	30	3	100	33,3	27	790	29,2
30. Семелье люди	5104	6	145	24,1	12	310	25,8	7	215	30,7	2	70	35	27	740	27,4
31. История Настиной любви	5394	2	55	27,5	6	185	30,8	4	115	28,7	2	55	27,5	14	410	29,2
32. Алые паруса	5626	4	270	67,5	3	205	68,3	1	90	90	—	—	—	8	565	70,5

A szöveg címe	"n"	jeles			jó			közepes			elégséges			összesen	
		elolvasva	összidő	1 főre	elolvasva	összidő	1 főre	elolvasva	összidő	1 főre	elolvasva	összidő	1 főre	összidő	1 főre
33. Партизанская дружба	5638	2	60	30	6	180	30	3	140	46,6	—	—	11	380	34,5
34. Шесть минут из жизни летчика	5742	3	135	45	5	195	39	2	95	47,5	2	120	60	545	45,4
35. Горючий камень	5772	4	360	90	4	540	135	—	—	—	—	—	8	900	*112,5
36. Компас	6612	9	405	45	15	720	48	8	425	53,1	4	270	67,5	1820	50,5
37. Подвиг матери	6438	5	190	38	10	360	36	4	155	38,7	2	85	42,5	790	37,6
38. Консультация	7598	6	190	31,6	12	370	30,8	5	195	39	4	150	37,5	905	33,5
39. Зимний случай	6634	3	275	91,6	7	985	140,7	7	1095	156,4	3	400	133,3	2755	137,7
40. Необыкновенный концерт	7888	7	215	30,6	11	490	44,5	5	205	41,2	3	140	46,6	1070	41,1
41. Посылка	8700	2	75	37,5	5	220	44	4	155	38,7	1	50	50	400	33,3
42. Зимний дуб	10614	4	630	157,5	4	900	225	1	210	210	—	—	9	1740	193,3

eredően, mint az az adatokból is tükröződik, az orosz szakon gyakran jelentős nehézségekkel találják szembe magukat.)

d) Az időmennyiséget befolyásolja még a szöveg tömörsége is. A hallgatók többsége könnyebben halad a párbeszédű szövegek olvasásával, mert annak szókincse közelebb van a beszédnyelvhez.

e) A feljegyzésekben az időmennyiséget percben jelöljük, a hallgatók nyelvés stílusgyakorlatok tárgyából első év végén elért tanulmányi eredménye szerinti megoszlásban.

f) A felmérések során nem minden elolvasott szövegről készítettünk feljegyzést és nem minden hallgató eredménye szerepel (ebből ered, hogy az összesített táblázatban a jelölt szövegek után nem mindig egyforma a hallgatók létszáma).

g) A hallgatóknak kiadott valamennyi szöveg adaptált, de, mint a rájuk fordított időmennyiség mutatja, még így is vannak köztük olyanok, melyek elolvasása nem kis erőfeszítéseket kívánt.

A feljegyzéseket átvizsgálva előtűnik három időszak: a) amikor teljesen elszakadtunk a tankönyvi témáktól; b) amikor vegyesen próbáltuk kijelölni az anyagot; és c) amikor a tananyag tematikájával párhuzamos szövegeket adtunk. Az első esetben túlságosan egyoldalúnak tűntek a szövegek, akadt köztük olyan, amely a hallgatóknak túl sok idejét vette el (Подводная лодка, Горячий камень, Компас stb.) Ebből indultunk ki, amikor a szövegeket közelebb próbáltuk vinni a tanyához. A második időszakban bekerültek igen könnyű szövegek is (Пять копеек, Подарок) és maradtak benne a nehezek közül is (Смелые люди), tehát az anyag egyenetlen volt minden szempontból, nem felelt meg a fokozatos növelés elvének sem. A harmadik megfigyeléssorozathoz a hallgatók csak a tankönyvben szereplő szövegeket kapták. Ennek ellenére az egyenetlenségekkel még itt is találkozhatunk mert pl. Так начинаются города c. szövegben nagyon sok volt az ismeretlen szó, s ez sok időt vett el a hallgatóktól (bár a terjedelme csak 4178 n volt, ami kb. 2 $\frac{1}{4}$ oldal, mégis átlagban 161 percet igényelt az elolvasása).

A házi olvasmányok terjedelmének megállapításához nagy segítséget nyújtott a szövegekre fordított idő összevetése. Erre a célra egy táblázatban foglaltam össze az egyes szövegek kapcsán kapott adatokat. Ez tartalmazza a szöveg címét, terjedelmét (n-ben, 1 oldal kb. 1800 n), a szöveget elolvasott hallgatók létszámát tanulmányi eredményeik szerint és összesen, valamint az olvasásra fordított idő mennyiségét tanulmányi eredményenként és összesen egy főre eső átlagban. Összesen 42 szöveg adatait jegyeztük fel az évek folyamán.

A táblázat folyamatos vezetése igen hasznos, mert így képet kapunk a szöveg és a csoport felkészültségének, ill. előképzettségének viszonyáról. Amikor pl. az összesített eredménynél, (amely pedig magába foglalja a jóképességű, a szövegolvasásban jártas hallgatók eredményét is) azt látjuk, hogy túlságosan sok ráfordított időt mutat (pl. a 35. sz. szöveg 112,5 perc, a 20. sz. szöveg 128,8, a 24. sz. szöveg 161, a 39. sz. 137,7 perc), akkor, ha szükség van rá a tematika bővítésénél, elosztjuk két hétre (20 sz.), ha azonban van helyette jobb, akkor kicseréljük másira (a 39. sz. szöveg ebben a tanévben már nem szerepel). Ugyanez a helyzet, ha túlságosan egyszerű a feladat a kapott eredmények tükrében (amelyek közt van a szakközépiskolából jöttek és azoké, akik soha nem végeztek ilyen jellegű munkát). Ilyenek voltak pl. az 1. sz. (23,4 perc), a 23. sz. (21 perc) szövegek.

Ha a legutóbbi két tanévben kiadott anyagot nézzük, megállapíthatjuk, hogy a hallgatók átlagosan 1—1,5—2,5 oldalt olvastak. A legnagyobb terjedelmű ebben a tanévben a 22. sz. szöveg volt (4072 n), a legkisebb az 4. számú (2448 n). Az első, terjedelmesebb szövegre, átlag 34,5 percet, a másik, kisebb szövegre, 38,5 percet

fordítottak a hallgatók. Ez bizonyítani látszik azt a tényt, hogy ha az anyag kapcsolódik a tantervileg előírt tematikához és nem sok ismeretlen lexicát tartalmaz, a hallgató kevesebb idő alatt olvassa el, könnyebben megérti, mint a tőle távolabb eső témakörből valókat, még ha ez utóbbi csak fele is az elsőnek.

Következésképpen ha *a)* a téma és a szöveg tartalma párhuzamos, és *b)* ha a szöveg lexikai és nyelvtani nehézségi foka megfelel a hallgatók előképzettségének, akkor a terjedelem az eddig maximum 2—3 oldalról növelhető a tanszéki programban eredetileg megállapított 4—5 oldalig, ami kb. 1—1,5 órát tesz ki hetenként. Ennek viszont a feltétele az, hogy *a)* az I. évfolyam részére csak adaptált szövegeket adjunk, *b)* fokozatosan növeljük a szöveg nehézségét, hogy a második éven már adhassunk könnyebb eredetit megközelítő nehézségűeket is.

3. Az házi olvasmányok feldolgozása és ellenőrzése

A szakirodalomban sokrétűen kidolgozott megoldásokkal találkozunk. Összességükben ezek tartalmazzák mindazokat az elemeket, amelyek közül számosnak a megvalósítása előreviheti a mi körülményeink között folytatott sajátos munkát is.

P. B. GURVICS és A. P. SRAMOVA egy célfeladat típust írnak le. Ennek az a szerepe, hogy irányt adjon az olvasónak a szöveg feldolgozásához.

Az egyes feladatkörök a következő módszertani részegységeket tartalmazzák:

a) A tartalom visszadásánál:

- az elbeszélés struktúrájának felidézése,
- a tartalom egyszerűsített és rövidített visszaadása,
- a kulcsszavak és kifejezések kiemelése,
- a fejezet anotálása,
- a teljes tartalom visszaadása,
- egyes részletek elmondása,
- az anyag csoportosítása, jelentős események szerint, az alakok jellemzésének motívumai alapján,
- dialógus előkészítése az „elbeszélő” és a „hallgató” között,
- a tartalom visszadásának előkészítése fantáziával, az egyes szereplők vagy színhelyek szemszögéből.

b) Az események és a szerző szándékának magyarázására irányuló feladatok:

- ún. genetikai kérdések (az egyes szereplők tettesteinek magyarázása),
- kérdések a szerző szándékának kiemelésére,
- olyan feladatok, melyek javasolják a jelenségek okainak felsorolását, vagy az addig fel nem soroltak pótlólag való megjelölését,
- feladatok az események vagy azok következményeinek magyarázására összehasonlítás útján,
- feladatok, melyek kiderítik, milyen események voltak váratlanok az olvasók számára és mit láthattak előre?

c) Az olvasottak értékeléséhez:

- kérdések, melyek esztétikai vagy etikai magyarázatot kérnek, motivált értékeléssel,
- feladatok a vitás tézisek megtárgyalására.

d) Az olvasottak értékelésére, fantázia-elemek felhasználásával történő kiegészítésére és megváltoztatására:

- fogalmazás az előzményekre („prológus”),
- a folytatás összeállítása („epilógus”),
- kiegészítések az elbeszélés menetéhez,
- a következő fejezetek tartalmának kitalálása az elbeszélés egészéhez vagy annak egyes momentumaihoz viszonyítva,
- feladatok az események menetének megváltoztatására,
- az elbeszéléssel analóg vagy annak ellentmondó elbeszélés megfogalmazása.

A szerzők rámutatnak, hogy ez a munkafolyamat csak akkor hoz megfelelő eredményeket, ha mindez, tehát a feladatok megfogalmazása is, idegen nyelven történik.

A (talán nem feleslegesen) részletesen ismertetett módszer igen sokoldalú, módszertanilag átgondolt feladatcsoportból áll. Ezt a munkát végigvinni s az órán ennek alapján feldolgozni az olvasott művet, bizonyára szép eredményeket hozna. Az azonban elgondolkodtató, hogy pl. a heti 4 óra mellett, mint nálunk is van, hogyan lehet ezt bevezetni, ill. elvégezni az egyéb, nem kevésbé fontos feladatok mellett. (Meg kell jegyezni, erre a kérdésre a szerzők sem tértek ki.)

M. I. ZIKINA, a Moszkvai Állami Lomonoszov Egyetem előkészítő fakultásán az ellenőrzési munkára két órát jelöl ki hetente. Módszereiben sok érdekes és újszerű fogást alkalmaz, ilyen többek között a kártyával előkészített „tartalom összehordása”. Ennek lényege: a tanár kártyákra ír egy-egy részletet a háziolvasmány szövegéből. Ezt az órán kiadja a hallgatónak, de nem az eredeti sorrendben. A hallgató a kezében tartott részletnek címet ad és röviden elmondja, miről van szó benne. A többiek figyelemmel kísérik és mindig az a hallgató jelentkezik a kártyájával, akinél a folytatás van. Így a végén kialakul a tartalom, a részletekből pedig az elbeszélés vázlata. A második órán kérdés-felelet formában dolgozzák fel az anyagot és kiemelik az elbeszélés eszmei mondanivalóját [9].

Ennél a formánál sem tudjuk időhiány miatt kipróbálni teljes egészében a feldolgozási módot, legfeljebb csak megszakításokkal, illetve az egyes fogások alkalmazásával. Kérdés, ilyen formában is azt az eredményt érjük-e el, mint a komplex megoldással?

Hogy az időhiány mindenütt problémát jelent, arra utal az a néhány kísérlet, amit szovjet pedagógusok középiskolában végeztek. Céljuk az volt, hogy az odahaza olvasottakat óránkívül, szórakoztató formában ellenőrizzék. E. KAC cikkében a tanulók „Junoszty” klubjának munkájáról ír. „Amikor az orosz nyelv gyakorlati elsajátításáról beszélünk, akkor olyan dolgokra is gondolunk, mint előadási készség, gyűlés levezetése, szépirodalmi művek kifejező olvasása” [10]. A klub céljai azonosak a házi olvasmányok kapcsán kijelölt feladatokkal. A tanulók egy hónapban két összefüggő tartanak, melynek menete általában a következő:

- a vezető bevezető felszólalása (mindig más-más),
- az előadás,
- véleménynyilvánítások teázás közben.

A klub munkájának lényege, hogy minden orosz nyelven történik. Egy-egy előadás időtartama 15 perc. Ilyen foglalkozásokon lehet dalt tanulni, születésnapot ünnepelni stb.

Ez is érdekes feldolgozási mód, csak az a probléma, hogy a tagság önkéntes, tehát nem a tanulók egészét öleli fel. Kérdés, hogyan lehet bevonni a nem klubtagokat a munkába?

E. A. AREFJEVA érdekes módszerrel számol be cikkében. A tanulók angol nyelvű házi olvasmányait nem az osztályban ellenőrzik, hanem létrehoztak egy, az egész iskola angol nyelvvel kapcsolatos problémáit átfogó, angol nyelvi könyvtárat. Itt minden angol nyelven folyik, a könyvek kiadásától az olvasottak értékeléséig. A házi olvasmánnyal kapcsolatos ellenőrzések így egy kézben vannak. Ennek a formának érdekessége, hogy az ellenőrzést a tanulók végzik. Minden könyvhöz, illetve szöveghez más-más „szakembert” választanak, aki segít az ellenőrzésben. A könyvtár munkájában mindenkinek kötelező résztvenni. Az órán kijelölik az anyagot és megjelölik a minimumot. Aki ezt nem végzi el, annak osztályzatát csökkentik. Aki a minimumnál többet akar elvégezni, azok részére ezt a könyvtár keretében működő szakkör biztosítja. A tanulók végzett munkájáról füzetet vezetnek, melynek egyik oldalára a „könyvtáros” értékelése kerül. Mint a tanárnő írja, a könyvtárnak a munkája közkedvelt és növeli a tanulók érdeklődését. [11]

Ennek a formának az az előnye az előbb leírttal szemben, hogy a könyvtár magába foglalja a tanulók összességét, tehát biztosítja a házi olvasmányok rendszeres elvégzését. A másik nagy előnye, hogy egységesek az ellenőrzés formái, az összehasonlítások is realisabbak. Amikor fentebb a mi hallgatóink véleményéről írtunk az önálló anyagösszeválogatással kapcsolatban, akkor egyik kifogásként az irodalomban való tájékozatlanságot hoztuk fel. Most e könyvtár módszereit ismertetve meg lehet állapítani, hogy pl. egy hasonló „központosítás” segítségével el lehetne képzelni, különösen az elsőévesek részére, az anyag önálló kiválasztását a szaktanárok irányításával. S miután itt a munka nem osztálykeretekben folyik, össze lehetne tematikusan hangolni a szövegeket, azaz nem csoportonként, hanem szövegenként összehívni a hallgatókat ellenőrzésre. Ez azért is meggondolandó, mert az új reformtannterv következtében a társalgási órák száma csökkent, s így egyre kevesebb időt szánhatunk a házi olvasmányok ellenőrzésére, ugyanakkor a már létrehozott „Druzsba” klub szervezeti keretei között meg lehetne oldani.

Az eddigiekből is világosan kitűnik, hogy a házi olvasmányokkal való foglalkozás három fő részre oszlik — célfeladatok összeállítása és kiadása (ezt gyakran helyettesítheti a tanár szóbeli előkészítése is), — a hallgató otthoni munkája, és végül — az olvasott anyag ellenőrzése, értékelése. Az olvasás előkészítésével és az ellenőrzés néhány értékesebb formájával már részletesen foglalkoztunk. A hallgatók munkájának menetéről azonban még nem esett szó. Sz. OLENYEVA az Észt SzSzk felsőoktatásban végzett ilyenirányú munkájáról írva, így foglalja össze ezt a feladatot: [12]

- a hallgató figyelmesen elolvassa az anyagot és megjegyzi a tartalmat,
- kiírja az ismeretlen szavakat és ezek segítségével még egyszer elolvassa a szöveget,
- összeállít egy rövidített jegyzetet vagy egy részletes vázlatot,
- megtanulja szóban visszaadni az olvasott anyag tartalmát,
- kartonra jegyzi az aktívabb szavakat és kifejezéseket,
- megoldja az olvasott szöveggel kapcsolatos speciális feladatokat.

Ez a folyamat számunkra azért is érdekes, mert hallgatóink hasonló módon dolgozzák fel a házi olvasmány szövegeit, azzal a különbséggel, hogy kartonokkal nem dolgoznak, hanem erre a célra külön füzetet vezetnek, ahová tetszés szerint jegyzik, kinek mire van szüksége ahhoz, hogy az órán feltett kérdésekre felelni tudjon, illetve vissza tudja adni a tartalmat. A füzetvezetésre az is ösztönzi őket, hogy az odahaza készített vázlatot, szójegyzéket használhatják az órán. Ez utóbbit azért engedélyeztük, mert az évente elsajátítandó új lexikai egységek száma túl magas (kb. 600 — 700), s nem kötelezhetjük a hallgatókat az olvasmányban előforduló kifejezések elsajátítására.

Az olvasottak ellenőrzéséről és az ellenőrző órák céljáról írja A. I. PANOV: „Az ilyen jellegű órák célja — ellenőrizni az odahaza elolvasott anyag megértését. Ugyanakkor ezek az órák segítik a beszédképesség fejlesztését és a lexikai anyag gyarapítását is.” [13] Az ilyen órák három részre oszthatók:

- az általános tartalom megértésének ellenőrzése (5—10 perc),
- az egyes lényeges részek megértésének ellenőrzése (20—25 perc),
- az olvasottak értékelése (10 perc)

A tanszéki ellenőrzési módokban talán ehhez a moszkvai tapasztalatokhoz állunk a legközelebb. Igaz, nálunk úgy kell osztani az időt, hogy hetente legfeljebb félóra az, amit az odahaza olvasottak ellenőrzésére szánhatunk a heti négyből. Az ellenőrzéskor támpontul szolgál, hogy ismerjük a hallgatók füzetmunkáját, évente általában két alkalommal részletesen átnézzük, de minden órán futólag ellenőrizzük, mennyit dolgozott a hallgató. A füzetekben általában három fajta munkát láthatunk:

vannak olyan hallgatók, akik csak kifejezéseket és a vázlatot jegyzik fel, vannak akik részletes tartalmat orosz nyelven, és van olyan is, aki szinte szó szerinti fordítást végez. Érdekes megfigyelni, hogy a három típus közül a legjobban és a legszabadabban az első csoportba tartozó hallgatók tudják visszaadni az olvasott szöveg tartalmát. Ennek oka abban rejlik, hogy az orosz nyelvű vázlatírást csak a legjobbak engedhették meg maguknak. Akik fordítási munkát végeztek megértették ugyan a tartalmat, de a beszélgetések során nehézségeik voltak az orosz kifejezések területén. Már fentebb jeleztük, hogy a hallgatók a füzeteket használhatják a számonkérésnél. Ez arra ösztönzi őket, hogy valóban olyan jegyzetet készítsenek, amely segíti őket az órákon, s ha ilyen irányú munkájuk javul, akkor a háziolvasmányok nem csak a beszédkézség fejlesztését szolgálják, hanem adalékok lesznek az írásbeli kifejező-készség fejlesztéséhez is.

Miután meggyőződünk arról, hogy mindenki dolgozott odahaza, akkor következik a számonkérés. Ennek különböző formáit alkalmaztuk már, a legeredményesebbnek, az időtakarékossgát is figyelembe véve, eddig a tartalom orosz nyelvű elmondását találtuk. A szöveg terjedelmétől függően egy vagy két hallgató elmondja, a többiek figyelik és kiegészítik. Ez a forma fejleszti a hallgatóknak önálló szövegmondási készségét, különösen érdekes ez a saját szavakkal való visszaadás, a szöveg tartalmának súlypontozása területén. Ugyanakkor a többieket is szoktatja egymás feleletének figyelésére, hogy felfedezzék a tartalombeli és a nyelvi kifejezési hiányosságokat egymás beszédében. Erre a munkára nagyon fontos súlyt helyezni — nemcsak a házi olvasmányok kapcsán, hanem egyéb anyagok feldolgozásakor is — mert az iskolai gyakorlatok idején látszik, mennyi nehézséget okoz a hallgatóknak a tanulók feleleteit figyelemmel kísérni és azokat javítani.

A tartalom elmondása után tanári segítséggel (kérdésekkel) közösen keressük a szöveg mondanivalóját, megbeszéljük az események színhelyét, idejét, s ennek kapcsán eljutunk a nevelési lehetőségekig. Úgy érzem, ez a forma, ha nem is szabad állandóan egyformán alkalmazni, adja a legtöbb lehetőséget a nevelési momentumok kihasználására. Az elsőévesek az év elején csak nehezen tudtak bekapcsolódni, de aztán egyre bátrabban mozogtak és néhány hét elteltével ezek az órák élénken, érdekesen folynak le.

Alkalmanként a nyelvi laboratóriumban is szoktunk ellenőrizni, amikor a hallgatók kérdések alapján szalagra mondják a szöveg tartalmát. Az utolsó két évben azonban ilyen feladatokat nem végeztünk. Ebben a laboratóriumi óraterhelés megnövekedése csak kis szerepet játszott, bár az is befolyásolta. Fő oka abban rejlett, hogy nem éreztük eléggé eredményre vezetőnek ezeket az ellenőrzéseket. Uí. amikor a hallgatók szalagra mondták a tartalmat, akkor az ellenőrzési szempontok közül csak egyre kaptunk választ: hogy a hallgatók átvették-e az anyagot, vagy sem. Elmaradt a társalgás, a nevelési célok kiaknázása, az egymás feleletének figyelemmel kísérése. Ilyen feltételek mellett a tanár és a hallgatók effektív munkájához szükséges közvetlen kapcsolat nem tud kialakulni. Így aztán megmaradtunk a nyelv- és stílusgyakorlatok órák keretében, s ott veszünk el az egyébként is kevés időből. Már korábban jeleztük, hogy nem maradt hatás nélkül az a szovjet kísérlet, amely a háziolvasmányt órán kívül próbálja szervezni és ellenőrizni, Félő azonban, hogy amit időben nyerünk, azt elveszítjük az anyag effektivitásában. A hallgatókban esetleg kialakulna egy olyan vélemény, hogy ez nem kötelező anyag, s csökkentett figyelemmel foglalkoznának vele. Így viszont mindenki számára egyértelmű, hogy a háziolvasmány a lexikaoktatás szerves része, a kötelező anyag egyik összetevője, s így a gyakorlati osztályzatba is beleszámít. Ezt a tényt igyekeztünk bizonyítani akkor is, amikor az aktívan szereplő hallgatókat feljegyezzük, ösztönzésül jegyeket is adunk.

Ha valaki nem végzi el ezt a munkáját rendszeresen, azt a félév folyamán beszámolatjuk, hogy a félév lezárásakor ne legyen senki „adós”.

Az eddigi munka melyet ezen a területen végeztünk talán mutatja, hogy jelentőségével tisztában vagyunk, de még nem alakult ki az a pontos rendszer, amely egyenes folytatása lenne a középiskolában elkezdett munkának. Természetesen, ott sem mindenütt folyik ilyen irányú tevékenység, a gyakorlat azt mutatja, hogy az iskolának csak egy kis hányada tesz eleget ennek a követelménynek. Ezért ezt szinte a legelőjén kell kezdenünk a mennyiség fokozatos növelésével, az olvasási módszerek ismertetésével.

Az elkövetkezendő évek feladata lesz, hogy megfigyeléseket végezzünk a II—III—IV. évfolyam hallgatóinak háziolvasmánnal kapcsolatos tevékenységének területén, lépéseket tegyünk újabb módszerek kikísérletezésében és egy célszerű, terjedelmében is megfelelő és valamennyi hallgató számára hozzáférhető tematikus anyag összeállításában.

JEGYZETEK

- [1] Колесник, И. И., Некоторые приёмы обучения беспереводному чтению (Иностранные языки в школе, 1968. №2.)
- [2] Чухрай, М. Г., Беспереводное чтение в вечерней школе (Иностранные языки в школе, 1964. № 2.)
- [3] Гурвич, П. Б., Шрамова, А. П., Домашнее чтение в старших классах (Иностранные языки в школе, 1965. № 1.)
- [4] Оленева, С., О проведении домашнего чтения на филологических факультетах (Русский язык в национальной школе, 1969. № 1.)
- [5] Крупник, К. И., Понимание текстов, содержащих неизученную лексику при самостоятельном чтении (Иностранные языки в школе, 1966. № 6.)
- [6] Гурвич, П. Б., Шрамова, А. П., Домашнее чтение в старших классах (Иностранные языки в школе, 1965. № 1.)
- [7] Зыкина, М. И., Развитие и контроль речевых навыков и умений на материале домашнего чтения (Русский язык в национальной школе, 1971. № 4.)
- [8] Гурвич, П. Б., Шрамова, А. П., Домашнее чтение в старших классах (Иностранные языки в школе, 1965. № 1.)
- [9] Зыкина, М.-И., Развитие и контроль речевых навыков и умений на материале домашнего чтения (Русский язык в национальной школе, 1971. № 4.)
- [10] Кац, Е., Клуб «Юность» (Русский язык в национальной школе, 1966. № 6.)
- [11] Арефьева, Е. А., Внеклассное чтение и его проверка (Иностранные языки в школе, 1964. № 1.)
- [12] Оленева, С., О проведении домашнего чтения на филологических факультетах (Русский язык в национальной школе, 1969. № 1.)
- [13] Панов, А. И., Урок проверки домашнего чтения (Иностранные языки в школе, 1967, № 6.)

МЕСТО, ТЕМАТИКА, ОБЪЁМ ДОМАШНЕГО ЧТЕНИЯ И ЕГО КОНТРОЛЬ НА I КУРСЕ ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА

Боканинэ, Маргит Кочиш

Автор сообщает о результатах своих наблюдений с 1965 г.

Первая часть занимается ролью чтения в обучении иностранным языкам, формами самостоятельного чтения студентов и в рамках этого определением домашнего чтения.

Вторая часть занимается определением материала домашнего чтения. Кроме принципов выбора тематики, занимается вопросами объёма текстов и их трудности сложности, знакомит с результатами письменного опроса студентов, связанными с проблемой. При по-

мощи сводных таблиц сообщает время, затраченное студентами на чтение отдельных текстов, что может оказать помощь в выборе текстов, во избежание перегрузки студентов.

Третья часть содержит разъяснения методических проблем разработки и контроля домашнего чтения. Здесь описывается несколько советских экспериментов, заслуживающих внимания, и работа такого характера на I. курсе кафедры.

STELLE, STOFF, UMFANG UND KONTROLLFORMEN DER HAUSLEKTÜREN AM I. JAHRGANG DER LEHRERBILDUNG RUSSISCHEN FACHS

von M. Bokányi

Die Autorin berichtet über ihre Beobachtungen, die sie seit 1965 gemacht hat.

Der erste Teil befasst sich mit Rolle des Lesens im Fremdsprachenunterricht, mit Formen des selbstständigen Lesens der Studenten, innerhalb deren mit Bestimmung der Hauslektüren.

Der zweite Teil beschäftigt sich mit der Thematik der Hauslektüren. Ausser der Prinzipien der Festsetzung der Thematik geht die Autorin auf die Fragen des Umfangs und des Schwierigkeitsgrades vom Text ein, legt die Ergebnisse ihrer durch Fragebogen durchgeführten Ermessung unter der Studenten dar. Sie informiert in zusammenfassenden Tabellen über die dem Lesen gewidmeten Zeit der Studenten. Das kann bei Auswahl der Texte, bei Vermeidung der Überlastung der Studenten Hilfe leisten.

Der dritte Teil erörtert die methodischen Probleme der Bearbeitung und der Kontrolle von Hauslektüren. Hier werden einige sehr beachtenswerte sowjetische Versuche, bzw. die Tätigkeit solcher Richtung am ersten Jahrgang des Lehrstuhls für russische Sprache und Literatur bekanntgegeben.